

Dr. Ambrus Ágnes

Székely identitástudat és az iskola

1. Kérdésfeltevések

Közeleti érdeklődésű és a székely közösségért tenni akaró személyként aggodalommal figyelem az utóbbi években a romániai székelyellenes megnyilvánulásokat, azt, ahogyan a román politikum **tervszerűen, szervezeten és módszeresen** mindent megtesz a székely nép beolvasztásáért, kisebbségé alakításáért, Székelyföld elrománosításáért, a székely identitás kifejezésének az ellehetetlenítéséért. Alapfoglalkozásom pedagógus lévén mélyebben az oktatás területén történtek foglalkoztattak – foglalkoztatnak –, főleg azokat elemzem-elemzem, cikkekben, hosszabb-rövidebb írásokban a Székely Újság hasábjain, a Morfondír c. online hetilapban, a Tanítók Lapjában, a Magiszterben, a Magyaroktatásban, előadásokban. Régóta aggaszt és megdöbbszent az is, ahogyan a Székely Nemzeti Tanács (SZNT), a magyar politikai pártok és szakmai szervezetek szótlanul tűrik a **liberális-globális** szemlélet eluralkodását az oktatásban, s még csak nem is észrevételezik, hogy ennek eredményeként olyan székely fiatal nemzedék nő fel, amely nem ismeri múltját, kultúráját, irodalmát, aminek – felmérések eredményei és tapasztalataim szerint – beláthatatlan következményei vannak és lesznek.

Az is mindig foglalkoztatott, hogy a magyar politikai pártok, és főleg a parlamenti képvisellel rendelkező RMDSZ, nem különben a székely közösség képviselét és az önrendelkezés kivívását hangoztató SZNT folyamatosan ún. **reaktív magatartást** tanúsítanak az erdélyi magyar és a székely közösséget érintő ügyekben: akkor fejezik ki tiltakozásukat, amikor már eldőlt az ügy, és nem lehet azokon változtatni (lásd az úzvölgyi temető, az ottani erdőterületek, a Gyilkos-tó ügye stb.). **Aktív magatartást** az utóbbi időben a népszámlálást megelőzően és a népszámlálás alatt tanúsítottak, mikor arra biztatták a székelyeket, hogy megtagadják identitásukat.

Jó példák a reaktív magatartásra a magyar pedagógusokat érintő

diszkriminációs intézkedések, kormányrendeletek¹ körüli hallgatás, majd a bizonytalankodó megszólalás, amelyre esetleg csak a rendszerben tevékenykedő pedagógusok tiltakozása után kerül sor, miközben az Oktatási Minisztérium kisebbségi államtitkársága eddig soha nem tapasztalt létszámmal működik, és az RMDSZ által támogatott főtanfelügyelők vannak a székel-földi megyékben, illetve főtanfelügyelő-helyettesek a többi magyarok által is lakott megyékben. A Székely Nemzeti Tanács (SZNT) pedig egyáltalán nem reagál ezekre a történésekre – pedig a nagy dolgok a kisebbsékből tevődnek össze: az egész közösség autonómiája a részterületek autonómiájából –, még csak nem is észrevételezi ezeket, nemhogy tiltakozna, és próbálna megoldásokat javasolni a helyzetekre. És általában: aggodalommal tölt el, hogy a más területeken hozott, székelységet érintő sok-sok diszkriminációs intézkedésre vagy egyáltalán nem vagy késve reagál az SZNT. Úgy tesz, mintha az önrendelkezés és autonómia kérdése valahol az éteri magasságokban lebegő, elvont kérdés volna, amiről csak úgy általában beszélni kell, és nem lenne/nem lehetne az a mindennapi élet különböző területein megnyilvánuló és működő konkrét élettény. Mintha az a tudatalatti gondolat működtetné az SZNT-t, az töltene be a mostani vezetését, hogy egyszer legyen meg az autonómia, és akkor majd konkretizálódik az önrendelkezés a gazdasági, társadalmi és kulturális élet minden területén; addig várni kell nagyrészt ölbe tett kezekkel, vagy esetleg évente egy nagy általános rendezvényt szervezni, amelyen a résztvevők száma sajnos egyre kevesebb. Miközben a román parlament és kormány hallani sem akar a székel közösség autonómia-igényéről, és minden eszközzel a közösség beolvasztására törekszik, a politikai szervezetek által támogatott civil szervezetek pedig egyre aktívabbak Székelyföld területén. A Székely Nemzeti Tanács látszat-tevékenységet folytat, a politikai pártok csak a választási kampányban hangoztatják az autonómia-törekvések felvállalását, az Európai Unió hallgat, a nemzetközi fórumok némák. Ilyen körülmények között joggal merül fel a kérdés: mit kellene és mit lehet tenni? Mi történik így addig, amíg „eljön” az autonómia? – tehetjük fel a szónoki kérdést. Lesz-e majd székel nép, amely az egyre távolodó önrendelkezéssel élhet(ne)?! Mert napról napra kopik, erodálódik a székel nép identitástudata, vagy nem is alakul(hat) ki az a székel fiatalokban.

1 Pl. 2019. 07. 28-i sürgősségi kormányrendelet, amely szerint a magyar tanítók nem taníthatják osztályukban a román nyelvet. Pl. a magyar tanítóknak és óvónőknak az anyanyelv mellett románból is kell vizsgáznuk az állásért, a tanügyben való véglegesítésért, míg a többségi nemzethez tartozóknak csak anyanyelvükből stb.

2. Egyfajta válaszom a szónoki kérdésre: addig is, amíg az önrendelkezés ügyében gyökeresebb előrelépés történne, mindenkinek a maga helyén a legtöbbet kell(ene) tennie a székely identitás megőrzéséért és építéséért. Állandó feladatnak kell(ene) tekinteni: a sajátos közösségi hagyományokon és erkölcsi értékeken, a székely történelem és múlt valódi ismeretén alapuló székely identitás, önazonosságtudat megerősítését.

Legfőképpen a nevelés területén, az iskolában, hiszen a család mellett az iskola az, ahol eldől, milyenné formálódik a személyiség, milyen identitástudattal rendelkezik. És hány magyar diák formálásáról a magyar nyelvű közoktatásban? Tíz évvel ezelőtti adatok szerint² : a 2013/2014-es tanévben valamivel több mint másfélszázezer diák tanult magyar tannyelvű osztályokban az oktatás különböző szintjein (óvodások 34 001, elemisták 52 421, általános iskolások: 40 610 középiskolások 28 219, szakiskolások 3 559, posztliceális képzésben részt vevők 745, összesen 159 555 tanuló. Nem ez a fő témánk, de vessünk egy pillantást arra, miként csökken a magyar nyelven tanuló diákok száma az elemi tagozattól a középiskolás szintig: 52 421-től 31 778-ig, ez utóbbi a líceumi és szakiskolás tanulók együttes száma).

3. Olvasottság, műveltség – Tantervek, tankönyvek

3.1. Olvasottság „felette szükséges voltáról”

Be kell vallanom: évtizedek óta élénken foglalkoztat a székely fiatalok (és tanár lévén, ezen belül a diákok) műveltségének, vagy más terminológiával élve olvasottságának és az autonómiának – az egyéni, valamint a közösségi autonómiának – a kérdése, illetve ezek összefüggései. Véleményemet 18 év szakfelügyelői és 40 év tanítási tapasztalata formálta. Pályám során tanítottam szakiskolásokat, szakközépiskolásokat, elméleti líceumba, posztliceumba járó diákokat, főiskolásokat, majd egyetemi hallgatókat, szakfelügyelőként több száz magyarórán vettem részt, vizsgáztattam különböző iskolatípusba járó tanulókat, ugyanakkor több kérdőíves felmérést is végeztem. Ugyanakkor elgondolkodtattak Balázs Imre József erdélyi irodalomkritikusnak Gyorstalpaló a kortárs erdélyi magyar irodalomhoz... című, nemrég megjelent tanulmányában kifejtett gondolatai is. Ő amellett érvel, hogy ott, ahol az élő szerzők nem csinálnak forradalmat, lehet, hogy a halottak fognak. A forradalmat csináló „holt írók” között említi Wass Albertet is, akiről azt állítja, hogy a rendszerváltás után nagy mértékben átrendezte az olvasói szokásokat, preferenciákat.

2 Kádár Edit (2015): A magyar nyelv tantárgy tartalma és oktatása a romániai oktatási szabályozási keretben

Ugyanakkor a legolvasottabb sztárszerzők között említi a két világháború között élt erdélyi, köztük a székel írókat: „*Tamási Áron mellé jött fel olvasottságban, ismertségben a rendszerváltás után Vass és Nyíró, a legutóbbi időben pedig Bánffy Miklós. Versben Reményik Sándor, Dsida Jenő, Áprily Lajos talán a leginkább azok, akikre semmiképp sem kell a meggondolatlanul és úton-útfélen mindenkre ráaggatott „elfeledett” jelzőt rásütni.*”

Vajon igaza van-e Balázs Imre Józsefnek? Vajon a székel fiatalok (ezen belül a székel diákok) olvassák-e (ismerik-e) az erdélyi, ezen belül a székel írók műveit, pl. Tamási Áron alkotásait? Azért Tamásit említem először, mert az ő megítélésében létezik valamiféle konszenzus „a szakma és az olvasóközönség közt félúton” (hozzá kell tennem Nyíró, Reményik, Vass Albert esetében még félúton sincs egyetértés). És olvassák-e (ismerik-e) Nyíró Józsefet és Tompa Lászlót, „Benedek Elek fiait”, akik Trianon után a Székelyföld falvait járták, műveiket felolvasták, hogy a székelekben a lelket tartsák?

Vagy hogy a székel íróktól egy kissé eltávolodjak, az erdélyi magyar (és székel) diákok olvassák-e Vass Albertet, Reményik Sándort, Áprily Lajost? Műveikkel találkoznak-e iskolai tanulmányaik során? Vagy esetleg csak a nevüket hallják itt-ott, és egy-két „divatos” versükkel (többnyire ugyanazokkal) találkoznak egy-egy ünnepségen? A fent említett alkotók művei megjelennek-e a tankönyvekben, foglalkoznak-e velük az erdélyi, ezen belül a székel földi iskolákban?

Azért teszem fel a kérdést, mert köztudott: az **olvasottság** a műveltség fontos komponense (összetevője), az olvasottság pedig fontos művek ismeretét jelenti. A **fontos művekkel való találkozás** formálja a személyiséget, alakítja az egyén önazonosságtudatát (identitását), segíti a fiatalokat az élet-minták és használható ideológiák, életfilozófiák keresésében. (A mű fogalmát ez esetben tágabb értelemben használom – akárcsak a kulturális pszichológiában –, s nemcsak műalkotásokra, könyvekre gondolok, hanem szokásokra, intézményekre, sőt a történelem tematizált egységeire is.) A fontos művekkel való találkozás során megteremtődő **humán kultúra** fontos szerepet játszik az egyén autonómiájának megteremtésében. Közhelyszerű a következtetés: az autonóm (tájékozott, dönteni képes) egyének pedig fontos szerepet játszhatnak a közösségi autonómiáért folytatott küzdelemben. (Természetesen a humán műveltségen nem adathalmaz elsajátítását értem.) A mai társadalomtudomány a humán műveltséget a **hagyománnyal** szoros összefüggésben határozza meg: mint a hagyomány elsajátítását, vagy még inkább mint a korábbi nemzedékek által örökölt hagyott művekkel való találkozást, nem zárva ki a hagyományból a jelenben születő alkotásokat sem.

Miért fontos a műveltség? A műveltség mindig közös műveltség, egy közösség műveltsége. A mi esetünkben a magyar, ezen belül a székely közösség műveltsége. Attól érvényes a műveltség, hogy másokkal osztozunk rajta. A művelt ember tartozik valahová azáltal, hogy egy közösség kultúráját a sajátjaként birtokolja. A műveltségnek nemcsak tudásbeli és morális, hanem érzelmi összetevői is vannak. A közösség ugyanis mindig élményközösség, és a műveltség – az, hogy ismerem a közösségem hagyományait – hordozza a közös élményeket. A hagyománnyal való találkozás maga is élmény, az egész kulturális közösség közös élménye, és ezt a közösséghez tartozó egyén utalásokból is érti. A közös élményekre utalásokat gazdag „asszociációs felhő” veszi körül, az utalással újra megerősített közös élmény pedig a **közösségi értékképzés táptalaja**.

Bábosik István (1998) szerint a nemzettudat, olyan személyiségbeli képződményt takar, amely kihat az egyén teljes életére, lelki, értelmi fejlődésére, illetve meghatározza életútját. A nemzettudat vagy más szóval nemzeti identitástudat egyaránt érinti az egyént és a nemzetet ahová tartozik, mivel minden ember ösztönösen igényli a valahová tartozás érzését. Az identitás alakulása az egyéntől kiinduló és a nemzetre kiható erő, amely oly módon realizálódik, hogy az identitás az egyén énképének részévé válik, ezáltal meghatározva azt. **Semmilyen nemzettudat nem születik az emberrel, az identitás a nevelés folyamatában alakul ki.** A nemzeti identitástudat kialakítása már kisgyermekkorban elkezdődik, a gyermek megtanulja, hogy melyik csoport tagja, mely nemzethez tartozik. A nemzettudat mint hatóerő, jelentősen befolyásolja a személy életét a szocializálódás folyamatában. Ez a hatóerő, akkor mutatkozik meg teljes valójában, amikor a csoportot egy trauma, vagy éppenséggel nagy eufória éri. E külső tényezők hatnak a tagok érzelmi világára, ilyenkor derül ki, hogy elég erősek-e az egyének a csoporton belül, mennyire stabil a nemzethez való ragaszkodásuk.

A mai humántudományok axiómaként (megcáfolhatatlan tételként) mondják ki: egyetlen közösség sem lehet meg, maradhat meg a saját történetére vonatkozó közös tudás nélkül, amely az összetartozást mintegy kézzelfoghatóvá teszi. Természetesen a székely közösség sem. „Az egyén egy csoporttal azonosulva átveszi a csoport értékeit és normáit – írja *László János* a kulturális pszichológia jeles magyar képviselője –, ezáltal biztonságot és önbecsülést nyer a csoporttól.” A csoport tagja nemcsak azt az érzelmi biztonságot éli át, hogy például számos élő rokona van, hanem azt is megtanulja, hogy olyan családból, olyan közösségből ered, amely fiatal tagjainak egy világosan definiált (meghatározott) **hagyomány büszkeségét és biztonságát képes nyújtani**.

tani. Emellett a csoporttal való azonosulás azt is jelenti, hogy az egyén képes részt venni a csoporton belül zajló diskurzusokban, azaz ismer és elfogad egy beszédmódot, közvetlen és közvetett utalásoknak, metaforáknak és narratív mintáknak egy rendszerét, és rendelkezik azzal a tudással, amely ezeknek az eszközöknek a használatához szükséges. A csoport hagyomány elsajátítása tehát nemcsak azt jelenti, hogy az egyén nem érzi magát egyedül, hanem azt is, hogy tényleg nincs egyedül: problémái végiggondolásakor észrevétlenül jelen van elméjében a közösség felhalmozott tudása, bölcsessége.

Összességében a **(humán) műveltséget** az emberi autonómia egyik legfőbb biztosítékának tekinthetjük. Olyan erőnek, amely megakadályozza, vagy legalábbis megnehezíti azt, hogy egyoldalú ideológiai, politikai vagy éppen kereskedelmi célú befolyásolás áldozataivá váljunk. A **tradíció (a hagyomány) ismeretére** nem azért van szükség, mert az minden esetben irányt mutat, hanem mert szuverén módon felhasználva ellensúlyozni képes a manipulatív narratívákat. Konkretizálva: az autonómiát korunkban fenyegető manipulációval szemben úgy védekezhet például egy székeley fiatal, úgy őrizheti meg identitását, ha az előbbieken felvázolt, sajátos humán műveltséggel rendelkezik. A magyaron belül tehát rendelkezik a **székeley közösség hagyományainak** (történelmének, szokásainak, irodalmának) az ismeretével.

Herbert Marcuse *Az egydimenziós emberben* 1964-ben meglehetősen pontosan megfogalmazta, hogy a múlt elfelejtése kiszolgáltatottá teszi az embert a modern kapitalizmus represszív (elnyomó, manipulatív) tendenciáival szemben. A műveltségnek fontos része a történelemre való utalás, az emlékezés. Egyéni emlékeinken túl közösségi emlékeink is vannak, amelyek túlmutatnak létezésünk tér- és időbeli korlátain. Ezek legelemibb formája a családi legendárium. Kevés család tud megenni a nagyapáról, dédanyáról, szerencsés esetben még távolabbi ősökről szóló emlékek időről időre történő felidézése nélkül. Az emlékek felidézése a közösség összetartozásának tudatát erősíti. Akinek fontosak a közösség emlékei, az valamilyen mértékben azonosul a közösséggel, és az is fontos neki, hogy a közösség a jövőben is fennmaradjon. Ezért fontos a közösség történelmével és a közösség életéből táplálkozó irodalmi művekkel való találkozás, hiszen még a posztmodern irodalomtudomány sem tagadja az irodalmi alkotások és a valóság (a közösség élete) közötti szoros kapcsolatot.

Az előbbieken emlegetett **(humán) műveltség**, az azokat hordozó **fontos művek** a tudományos beszéd, a tömegkommunikáció mellett az **iskolai tananyagokban** tematizálódhatnak (jelenhetnek meg). Bízom benne, hogy elég általános – és tudományos – érvet hoztam fel amellett, miért kelle-

ne a székely diákoknak az iskolában saját közösségük (a székely közösség) hagyományairól (életéről, értékeiről, történelméről stb.) szóló művekkel (is) találkozniuk.

3.2. Magyar nyelv és irodalom tantervek és tankönyvek

Azonban, ha irodalomtanításunkról szólok, el kell mondanom, hogy az érvényben levő tantervek ajánlásai között erdélyi író alig szerepel, az előbbieken említett alkotók közül csak Tamási Áron neve jelenik meg azokban. Saját tapasztalatom és felméréseim eredményei azt bizonyítják, hogy a tanítási gyakorlatból is teljességgel hiányoznak ezek az írók, a legtöbb esetben még Tamási Áron is. Végignéztem a 2017 után érvényes VIII. osztályig: Tamási Áron művei például teljesen hiányoznak ezekből, még a régi VI. osztályos tankönyvben szereplő Bölcső és bagoly c. önéletrajzi regényt is kigyomlázták a többnyire csak kortárs műveket tartalmazó tankönyvekből. Az elemi osztályokban félelmetesen kevés a népmesék aránya, népmonda alig szerepel a tankönyvekben. Nem jobb a helyzet a középiskola szintjén sem. Mikor az érettségi vizsgán a szaklíceumban tanuló diákok közül már a sokadik azzal kínlódott, hogy „A XX. századi regény” témánál a nem olvasott Iskola a határon c. alkotásról mondjon pár épkézláb mondatot, azt kérdeztem, hogy az Ábel-ről esetleg nem tudna beszélni? Mindenkitől azt a választ kaptam, hogy nem tanulta, nem olvasta (azt sem).

Mindezek okát abban látom, hogy a tanterv és a magyartanári képzések – az alap- és továbbképzések is – egy olyan pedagógiai irányzatot követnek, amely a képességfejlesztést úgy állítja a középpontba, hogy arról mintegy leválasztja a kulturális tartalmakat. Az anyanyelv tantárgy neve is I-II. osztályban Magyar nyelv és kommunikáció, a további osztályokban is egészen 8. osztályig úgy kommunikáció-központúak a tantervek és tankönyvek, hogy az irodalmi alkotások mintegy illusztrációk a kommunikációs témákhoz. Líceumban pedig irodalomelméleti fogalmakhoz kötötten találkoznak a diákok az irodalmi művekkel, mindez azzal a veszéllyel fenyeget, hogy az irodalmi alkotás csupán ezeknek a fogalmaknak, szabályoknak a szemléltetésére szolgáló eszközzé, illusztrációvá alakul. Erdélyben az irodalomtanítás eltekint a kronológiától, és azzal, hogy mű igazából csak leképezi a történelmi-közösségi folyamat egyes nagy – írói fantáziában kidolgozott – eseményeit, nem találkozik a diák.

3.3. Történelem tantervek és tankönyvek

És mi történik a történelemtanítás terén az iskolákban? A székely közösség történelmét ismerik-e a diákok? Elemi tagozaton székely népmesék, Erdély

(Székelyföld) személyiségeiről, földrajzi helyeiről szóló mondák tanulására volna lehetőség. Az alternatív anyanyelv tankönyvekben alig találunk példát ezekre a műfajokra. Helyettük inkább a kortárs alkotók műveivel találkozunk, amit felettebb aránytalannak minősíthetünk.

A diákok IV. osztályban kezdik tanulni a történelmet heti egy órában. A tanterv alap- és sajátos kompetenciái lehetővé tennék, hogy a magyar (és székely) vonatkozású történelmi témák jelenjenek meg a tankönyvben. A tartalmak döntő többsége viszont már a románok és Románia történelméhez köthető. Ennek ellenére, ha magyar szerzők vállalkoztak volna a történelem-könyv megírására (és a minisztérium kisebbségi államtitkárának szakemberei örködték volna afelett, hogy egy ilyen tankönyvet jóváhagyjanak), akkor a román történelmi témák mellett tematizálódhattak volna a magyar (és székely) történelem témái is: pl. szerepelhetek volna a világ megismerésére vállalkozó magyar utazók (Julianus barát, Körösi Csoma Sándor stb.), magyar királyok és fejedelmek (pl. István király, Nagy Lajos, Bethlen Gábor, Báthori István stb.), az erdélyi, ezen belül a székelyföldi épített örökség darabjai, templomai, várai, kastélyai és kúriái stb. És legfőképpen a tankönyv szemlélete, fogalomhasználata lehetett volna gyökeresen más, mint a jelenlegi románból fordított tankönyvéké. Ugyanis hat darab román szerző által írt tankönyvet lefordítottak magyarra, ezek közül választhatnak a tanítók a magyar tannyelvű osztályok számára. Ezekből például három román vajdaságról – Moldváról, Havasalföldről és Erdélyről – tanulnak a magyar gyerekek, a legkorábban megjelent fordításban³ pedig ilyeneket olvashatnak: „Hunyadi János egy létszámú sereget toborzott, amelyet ágyúkkal szerelt fel. Moldva és Havasalföld uralkodóival kötött szövetséget, egyesítve parancsnoksága alatt a román seregeket.” stb. Más tankönyvekben sem másabb a helyzet. Erdély megalapításánál pl. ezek szerepelnek: A IV. században. Menumarot (Körösök vidékén), Gelu (Szamosok vidékén), Glad (Bánságban) vajdaságot alapít, ezeket támadják meg a honfoglaló magyarok. A X-XIII. században a magyarok meghódítják Erdélyt. „Hatalmuk biztosítására a magyar királyok székelyeket és szászokat telepítenek a vidékre.” „A MAGYAROK Ázsiából érkeztek Kr.u. 896-ban Árpád fejedelem vezetésével és a Pannon-síkságon telepedtek le, ahol a jelenlegi Magyarország található. Fokozatosan a magyarok több területet elfoglaltak, köztük található Erdély is. A magyarok ide telepítették a székelyeket, akik velük együtt érkeztek Ázsiából és a szászokat, akik egy germán eredetű nép. Ezáltal Erdély egy olyan térség lett, ahol több kultúra, hagyomány és nyelv találkozott.” Dózsán

3 MIHĂILESCU, Cleopatra – PIȚILĂ, Tudora (2018): Történelem. IV. osztály. Aramis Print, Bukarest.

kívül nem találjuk a könyvekben a magyar „kisebbség” jeles személyiségeit. Egy Szebenről szóló forrásra pl így történik utalás: „Nicolaus Olahus, román írástudó” tollából született, Segesvár nagyon rövid bemutatásánál pedig az szerepel, hogy „itt található az a ház, amelyben Vlad Țepeș született.”

Itt meg kell jegyeznünk, hogy a IV. osztályos tanulók számára létezett egy magyar szerző, a Zsigmond Zoltán-Károly által írt tankönyv, amelyet a sepsiszentgyörgyi T3 Kiadó adott ki 2005-ben. A történelem tankönyv 74. oldalán közölt Európa-térkép Romániát egy székelyruhás, székely zászlót tartó

mesefigurával ábrázolja a román trikolor helyett.

A jelenség 2016-ban óriási sajtóvisszhangot és botrányt váltott ki a román médiában, amely szerint az ilyen tankönyvekből tanuló gyermekek románygűlölőkké és a román trikolorrt nem tisztelő, mi több, azt elégető fiatalokká válhatnak. A Zsigmond Zoltán-Károly által készített IV. osztályos diákoknak szóló tankönyvet 2005 óta használták, elsősorban a székelyföldi iskolákban. Viorel Dolha, a Romániai Tanítók Szövetségének elnöke (AGIRO) szerint a tankönyv 74. oldalán közölt Európa térképen minden államot saját nemzeti lobogójával ábrázolják, kivéve Romániát. Véleménye szerint, a térkép súlyosan megszegi

az Európai Tanács 2001/15-ös rendelkezésének 2. paragrafusát, amely a XXI. századi történelemoktatás hitelességéről és a történelem-hamisítás súlyosságáról rendelkezik. Viorel Dolha ugyanakkor kifogásolta, hogy a Zsigmond-féle történelemkönyvben a román történelmi személyiségek nevei – így I. Károly román király neve például – magyar átírásban szerepel. Kiemelte azt is, hogy a tankönyv 22 térképe közül egyiken sem jelenik meg Románia vagy a román fejedelemségek neve, míg a Trianoni Szerződést a könyv „diktátumként” emlegeti. A Romániai Tanítók Szövetsége szerint, bár a tanterv 2014 óta teljesen megváltozott, új alternatív tankönyvek hiányában, számos iskola továbbra is a 2005-ös tankönyvet használja. Meg kell említeni, hogy a tankönyv interaktív módon, egy, már a borítón is megjelenített, pödört bajszerű székel figurával meséli végig a történelmet, és vezeti be a IV. osztályos diákokat a történelem alapfogalmaiba. Ez az allegorikus székel figura áll magasra tartott székel zászlóval a tankönyv utolsó előtti oldalán megjelenített térképen. A tankönyv és szerzője mellett a magyar sajtó sem állt ki. T. Szabó Csaba a kolozsvári Szabadságban⁴ ezt írja: *„A jelenség szorosan összefügg a Székelyföld autonómia törekvéseivel és az ott már évek óta jelen lévő zászló-botránnal. Ez egy, a nemzeti kisebbségek jogait tárgyaló fejezetnél vagy a magyar kultúráról szóló térképek esetén elfogadható ikonográfia lehetne, ám jelen térkép a hivatalos uniós államok nemzeti lobogóit tartalmazza (így Spanyolországban is, kizárólag a címeres nemzeti lobogó jelenik meg, a katalán nélkül, ahogy az akkor még tagállam Egyesült Királyságban is csak a unionjack jelenik meg). Az ilyen ideologizáló jelenség valóban a közös történelem, az együttélés és a Kós Károly féle kibékülő transzilvanizmus ellentétes érzelmeit, a szeparatizmust ápolja és akár káros hatással is lehet a történelem alapfogalmait egyébként sem értő negyedikes diákok számára, akik eleve már otthonról hozzák ezt a túlfűtött nemzeti ideológiát. Ebben a tekintetben, Viorel Dolha és a román sajtó vádjai valóban helytállóak. Románia nemzeti lobogója a piros, sárga, kék és ez megmarad még egy esetleges Székelyföldi Autonómia esetében is.”*

A tankönyvet kiebrudalták az iskolákból, s ma már a román tankönyvek magyar fordításából tanítanak, amelyekben bátran lehet a történelmet hamisítani, a magyar személyneveket, ha egyáltalán vannak, helytelenül átírni – mindenki szemet huny elől, senki nem tiltakozik. Kisgyerekek tanítása kis ügy, gondolom így vélik, miért is tenné szövé az SZNT, a magyar oktatási tisztségviselők vagy a politikai pártok. Bezzeg a Zsigmond-könyv esetében

⁴ T. Szabó Csaba: Székelyzászlós Románia, avagy egy tankönyvbotrány margójára, Szabadság, 2017, január 4.

a román szakmai szervezet, az oktatási minisztérium, a román nyelvű média nem így látta.

Itt érdemesnek tartok egy kitérőt tenni, és megemlíteni egy vizsgálatot⁵, amelyet IV. osztályos felsőháromszéki gyerekek körében végeztek tanító-képzőben tanító oktatók. A kutatásban a gyermekek történelmi tudását, kultúraismeretét igyekeztek feltérképezni, kíváncsiak voltak arra, hogy a 10–11 éves gyermekek mit tekintenek hazájuknak, mit gondolnak mely nemzethez tartoznak, illetve a történelem, a kultúra ismerete, a kollektív memóriájukban elhelyezett emlékhelyek hogyan határozzák meg a nemzeti hovatartozásukat, illetve a nemzeti érzelmeik intenzitását. Felsőháromszékről, Kézdivásárhelyről és környékbeli iskolákból választottak 100 negyedik osztályos gyermeket, akik közül 30-an vallották magukat erdélyi magyarnak, 24-en magyarnak, 28-an székelynek, 8-an magyar anyanyelvű román állampolgárnak és 7-en románnak, illetve 3-an nem válaszoltak. Székelyföldet 16-an vallották hazájuknak, településüket 23-an, Erdélyt 43-an, Romániát 13-an, Magyarországot 4-en. A vizsgálat adataiból levont egyik fontos következtetés: azok a gyerekek, akik Székelyföldet választották hazájuknak, szignifikánsan magasabb székely identitással rendelkeznek, mint akik Erdélyt, Romániát vagy Magyarországot jelölték hazájuknak. Másik következtetés: azok, akik Erdélyt vagy Székelyföldet választották hazájuknak, szignifikánsan magasabb nemzeti identitás szinttel és jobb történelmi tudással rendelkeznek. A vizsgálat vezetői megállapították, hogy a tudáspróbában a legendákkal, mondákkal és a történelmi tartalmakkal kapcsolatos kérdéseket a tanulók képesek megválaszolni. Akkor még a Zsigmond-féle történelemkönyvből és egy hagyományosabb anyanyelv tankönyvből tanultak a gyerekek, amelyben nagyobb arányban szerepeltek mesék, mondák, legendák.

Visszatérve az új tankönyvekre: tehát már a IV. osztályos könyvekben megkezdődik és *A románok történelmében* (VIII. és XII. osztályban) tovább folytatódik a jelenség, hogy Erdély vonatkozásában teljesen hamis képet mutatnak be, hogy egyes történelmi személyiségeket kisajátítanak, elég, ha csupán Hunyadi Jánosra és Mátyás királyra gondolunk. És egyáltalán: nagyon hiányos Erdély történetének, másságának bemutatása, majdnem teljesen hiányoznak belőlük az erdélyi történelem és kultúra legkiemelkedőbb képviselői, a román diák így soha nem hall olyan neveket, mint Báthori, Bocskai, Bethlen, Rákóczi, Wesselényi és sorolhatnánk. A legzsúfoltabb könyv a VIII. osz-

5 Kovács Ildikó Katalin – Kovács Katalin (2017): A nemzeti identitás alakulása székely kisiskolás gyerekeknél. A történelem és kultúraismeret mint ágens a nemzeti identitás alakulásában. *Gyermeknevelés*, 5. 3. sz., 29–38.

tályosok számára készült A románok történelme, a cím fedí a tartalmakat, a 175 oldalon csupán 2-3 oldal foglalkozik Erdéllyel, magyarokkal, székelyekkel, szászokkal. Pedig az erdélyi magyarság és székelység történelme ugyanany-nyira integráns része Románia történelmének, mint az erdélyi románok vagy szászok történelme. Ha a jól megérdemelt helyét nem tudja Románia törté-
nelmében elfoglalni, akkor hogyan várhatjuk el, hogy előítéletektől mentesen, múltunk helyes ismerete birtokában tekintsen ránk a többségi nemzet.

Az 1996–2000 közötti oktatási reformsorozatnak köszönhetően változások is történtek a történelemtanítás terén. A kisebbségi nyelveken tanító általános iskolák kerettantervének törzsanyagában egy új tantárgy jelent meg, az illető nemzeti kisebbség történelme és hagyományai. *A magyar kisebbség történelme és hagyományai* új tantárgy számára VI–VII. osztályban heti egy órát ír elő a kerettanterv. Ennek eredményeként jelent meg 1999-ben a magyarok számára írott első tankönyv⁶, amely egészen 2018-ig az egyetlen tankönyv-ként szolgált. Az új tantervek megjelenése után (2017) a Kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Történelmi Intézete tanárai koordinálásával két erdélyi általános és középiskolai tanárokból álló csapat elkészítette előbb az új VI. osztályos, majd az új VII. osztályos tankönyveket⁷.

Időközben a 2012. szeptember 10-i, 5671-es számú miniszteri rendelet jóváhagyta azt a jelenleg is érvényben levő módszertant, amely több oktatási nyelvi kérdést is érint. Egyrészt rögzíti, hogy a kisebbségi nyelv és irodalom, a kisebbség története és hagyományai, valamint a zenei nevelés saját, az adott kisebbség szakemberei által és nyelvén kidolgozott tantervek és tankönyvek alapján történjen, másrészt rendelkezik arról, hogy a kisebbségi oktatás kereteiben a román nyelv és irodalom tantárgyat az oktatás teljes tartama alatt az adott nemzeti kisebbség saját igényeihez alkalmazott tantervek és tankönyvek alapján lehet oktatni. A reformálási sorozatok alatt felmerült a tantervi opcionalitás lehetősége is, ennek eredményeként egy szerző- és szerkesztőcsapat 2012-ben elkészítette *A székelység története*⁸ című alternatív tankönyvet, amelynek 2015-ben újabb, javított kiadása jelent meg. A tankönyvet VI–VII. osztályosoknak

6 LÁSZLÓ László – VINCZE Zoltán (1999): A romániai magyar nemzeti kisebbség történelme és hagyományai.

Tankönyv a VI. és VII. osztályosok számára. Stúdium Könyvkiadó, Kolozsvár

7 VÁNYOLÓŠ István Albert – VÁRADİ Éva Andrea – VÁJNÁR János Zsolt – ORBÁN Zsolt – WOLF Ágnes Kinga (2018): A magyar kisebbség történelme és hagyományai. Tankönyv a VI. osztály számára. Editura Didactică și Pedagogică, Bukarest

8 (2015) A székelység története. Hargita Megyei Hagyományőrzési Forrásközpont, Székelyudvarhely

szánták, akik választható tantárgyként tanulhatták volna a székelyek történetét. Sajnos nagyon a törvényi keret erősen leszűkítette a választható tantárgyak körét, így a székelyföldi iskolákban esetleg csak köri tevékenység keretében lehetne ezt a tantárgyat tanítani (amire példát én személyesen nem láttam). A székelység története tankönyv főszerkesztője Hermann Gusztáv Mihály, egyik szerkesztője Orbán Zsolt, így nem lehet csodálkozni, hogy a tankönyv szemlélete ugyanaz, mint a *Csillagösvény és göröngyös út* c. mítoszrombolónak szánt kötetnek⁹ Az akadémikus történelemfelfogást képviselve a szerzők már a tankönyv előszavában megfogalmazzák „az akadémikus történettudomány” és a mítoszok különválasztásának igényét, azaz szigorúan elvetnek minden, az akadémiai felfogástól eltérő nézetet a székelység eredetével, Kárpát-medencében való megtelepedésével stb. kapcsolatban. Annyival mégis több ebben a vonatkozásban a tankönyv, mint a *Csillagösvény...* c. kötet, hogy az általuk csupán mítoszoknak tartott mondákat, legendákat, hagyományokat nem számúzik belőle. Igaz, ezekről mindig elmondják, hogy forrásértékük nincs vagy vitatott. Közzétételük ugyanakkor színesíti, könnyebbé teszi a székely múlt megismerését, illetve a legendák, mondák megismerése önmagában is segítheti a tradíciók tovább élését, a székely identitás épülését.

Ha már a *Csillagösvény és göröngyös út* c. könyvről szó esett, úgy gondolom, érdemes hivatkozni egy benne közölt kérdőíves felmérés eredményeire is. A kikérdezést többnyire a szerzők és más egyetemi oktatók által irányított pedagógusok, egyetemi hallgatók, tanítóképzős diákok végezték a történelmi Székelyföld székeiben, fűszékeiben 1008 személyt kikérdezve. A kikérdezetteknek négy kérdésre kellett bekarikázni a helyes választ: Ki volt Csaba királyfi? Mit tart a székelyek eredetéről? Mit tart legfontosabbnak a székely történelemből? Elsősorban mi tartja össze a jelenlegi székelységet? Mind az öt történelmi szék területén a következő négy válasz kapta a legnagyobb százalékpontot: 1. Csaba királyfi Attila király fia, a székelyek őse (63,59%), 2. A székelyek Attila hunjainak utódai (54,86%), A székely történelemből a legfontosabb a katonai és határvédő szolgálat (41,76%), 4. A jelenlegi székelyeket közös eredetük és történelmük tudata tartja össze (78,76%). Hogy ez a százalék sok-e vagy kevés, ki-ki eldöntheti, a szerzők ezen válaszok „győzelmérő” beszélnek. Ugyanakkor elemzésükben kifejteneik egy tendenciát: hogy a kevésbé iskolázott, 50 évnél idősebb, vidéki kikérdezetteknel a legnagyobb ezen válaszok aránya, a fiatalabb nemzedék „már kevésbé került a mitikus múlt hatása

⁹ Hermann Gusztáv Mihály, Orbán Zsolt (2018): *Csillagösvény és göröngyös út. Mítosz és történelem a székelység tudatában.* Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár

alá”, a 18-30 év közöttiek nagyobb arányban vélik „mitikus személynek Csabát, így értelemszerűen kevesebben látják benne a székeltek őseit”, nagyobb arányban vallják azt, hogy a székeltek nem a hunok leszármazottjai, mint az idősebbek. Ebből mi is levonhatunk bizonyos következtetést: az önazonosság kopásának a tényét a fiatalabb nemzedéknél (esetleg az érdeklődés hiányát újabb régészeti, antropológiai, nyelvészeti kutatások iránt, ismeretek hiányát ebben a vonatkozásban).

Az új VI. és VII. osztályos tantervek a román történelem tantervek mintájára készültek: a fejlesztésre szánt általános és sajátos kompetenciák nem különböznek azokétól: az időben és térben való tájékozódás bármely történelmi stúdium alapkompenciája lehet, akárcsak az együttműködés a társakkal. Sajátosabb kompetencia „A nemzeti kisebbség történelmére vonatkozó lényeges eseményeket bemutató források vizsgálata/kutatása”, amely keretén belül inkább a magyar történelem iránti érdeklődés fejleszthető a tanterve alapján készült tankönyv szerzői szerint szigorúan „tudományos alapon”. Hiányolni lehet, hogy a tantervben nem fogalmazódik meg sajátos kompetenciaként a nemzeti identitástudat és a szülőföldhöz való kötődés erősítése. A tankönyv tartalmi nagyjából a magyarságtörténeti témákat ölelik fel. A székeliségre való utalás egyetlen helyen jelenik meg, *Az erdélyi fejedelemség kialakulása és fejlődése* tanulási egységben *A székel társadalom fejlődése* címben. Az Őstörténet tanulási egységet részletesen kidogozták a szerzők, 5 órát szánnak ennek a tanulására, ezek között sem találni a székeltekre vonatkozó megjegyzést, legfeljebb szó eshet róluk *A magyar nép eredetmítoszai és legendái* címszó alatt.

A középiskolában a diákok már nem találkoznak saját történelmükkel. 2009-ben a Project on Ethnic Relations (PER) regionális központja és az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala által kezdeményezett projekt keretében javasolták egy olyan választható tantárgy bevezetését a líceumi oktatásba, amely a romániai kisebbségek történetét vázolná fel. A tantárgy oktatásának megkönnyítése érdekében kidolgoztak egy tankönyvet *A romániai nemzeti kisebbségek története* címmel, amely tömör áttekintést ad 19 kisebbség múltjáról és jelenéről. A tantárgy bevezetésének szükségességét így indokolta Koreck Mária, a projekt vezetője „A kisebbségek úgy érzik, identitásukat, kultúrájukat, nyelvüket, történelmüket aláásták, az országhoz való tartozásuk pedig értelmetlen. Jelen pillanatban például a XI-es román történelem tankönyvben mindössze négy sor van a kisebbségekről”. Sajnos azután ez a kezdeményezés is elhalt. Egyébként több kolozsvári román anyanyelvű diák már a kezdeményezés idején is azt mondta egy interjúban, hogy inkább a rajzot vagy zenét

választaná opcionálisként, nem a kisebbségek történelmét. Egy ekkor készített felmérés kérdéseire adott válaszokból pedig az derül ki, hogy az iskolákban a kultúra és a nyelv oktatása fontosabb cél, mint az önazonosság, identitás ápolása.

A romániai történelemtanításban nagy változásnak tekinthető, hogy a 2011-ben elfogadott oktatási törvény értelmében a VIII. és XII. osztályok számára magyarul lehet tanítani a románok történelmét is, így közel egy évszázad után a román történelem – ugyanakkor Románia földrajza is – tannyelve magyar (vagy más kisebbségi nyelv) lehet¹⁰ Egyébként kevés vigaszt jelent a diákoknak a magyar nyelven való tanulás lehetősége, egyrészt a könyvek erőteljes román szemlélete miatt, másrészt mert tapasztalatom szerint – különösen a középiskolában – kevés tanár vállalja, hogy magyarul tanítson. Így érvelmek: nehéz magyarul tanítani, egyrészt mert minden fokon ők is románul tanulták Románia történelmét, másrészt úgy gondolják, hogy az érettségien nehezebb a magyarra fordított tételekkel boldogulni (ez sajnos sok esetben be is igazolódik a hibás, pontatlan, magyartalan fordítások miatt).

4. Felelős helyi döntések, alternatív programok szükségessége

Ahhoz, hogy a fent vázolt helyzet az anyanyelv és a történelemtanítás terén ez megváltozzék, hogy a székely diákok saját közösségük jelentős íróival (is) találkozzanak az iskolában, **felelős helyi döntéseket kellene hozni, alternatív pedagógiai programok kidolgozására volna szükség.** Olyan képzések megvalósítására, amely megerősíti a tanárokat abban, hogy a képességfejlesztés a kulturalista logika szerint is lehetséges, úgy, hogy a műveltségi anyag kiválasztásának problémáját állítja a középpontba. A most megjelent ötödikes két alternatív román tankönyv esetében kimondódik: az egyik olyan, mintha a szórványban élő magyar gyermekek számára írták volna, a másik, mintha a székelyföldiek számára. **Ezen a szinten észrevétlenül, spontán módon elkülönítődnek a szórványban élő, kisebbségi magyar diákok és a székely közösséghez tartozó tanulók:** elismerődik, hogy eltérő oktatási-nevelési szükségleteik (is) vannak. Mindjárt hozzáteszem: nemcsak a romántanítás, hanem a magyar- és történelemtanítás szintjén is meg kellene fogalmazni az azonosságokat és különbségeket. **Mint ahogy – meggyőződésem szerint – nem lehet az erdélyi magyarságot egységesen magyar kisebbségként kezelni, hiszen a székely kö-**

¹⁰ OANE, Sorin – OCHESCU, Maria (2011): A románok történelme. Tankönyv a VIII. osztály számára. Ford: Nagy Andrea – Nagy Gabriella – Váradi Éva Andrea. Editura Didactică și Pedagogică, Bukarest. BARNEA, Alexandru (szakirányító) et al. (2011): Történelem. Tankönyv a XII. osztály számára. Ford: László László – Orbán Zsolt. Editura Didactică și Pedagogică, Bukarest.

zösség teljesen más múlttal, hagyományokkal rendelkezik, mint az Erdély más részein jelenleg többnyire szórványban élő magyarság – és ezt minden szinten, az oktatás területén is figyelembe kellene venni. Hiszen a székel közösség mindig is népként, nemzetként határozta meg magát, és erre a hagyományra kellene építeni.

Ehhez – ismétlem – felelős helyi döntésekre, ha úgy tetszik önrendelkező döntésekre volna szükség. A rövidség kedvéért leegyszerűsíttem: az egyéni autonómiától – a székel közösség hagyományait (értékeit, történelmét, irodalmát) (is) ismerő autonóm személyiség formálásának a szükségességétől a közösségi autonómia létezésének szükségességéig jutok el, hogy kijelenthessem: **az autonóm Székelföldön lehetne ilyen önrendelkező döntéseket hozni minden szinten – az oktatás területén is.** Saját intézményekben, mint például a Székel Egyetem, Székel Oktatási Hivatal, helyi Székel Értékelési és Vizsgáztató Központ, ahol saját szakemberekkel (pedagógusokkal, tantervírókkal, tankönyvszerzőkkel, tételalkotókkal stb.) a székel közösség igényeit figyelembe vevő és szolgáló oktatást-nevelést lehetne megvalósítani. Ezekről azonban ugyanúgy, mint a székel autonómiáról, még gondolkodni sem szabad, így még elképzelés sincs. A rendszerváltás óta eltelt több mint 30 év alatt még a romániai magyar oktatás általánosabb szintű, országos szakmai háttérintézményeit sem sikerült létrehozni, így nincsenek a magyar oktatáskutatásnak és anyanyelv-pedagógiai kutatásoknak önálló intézményei. Így a potenciális tankönyv-, munkafüzet-, tanterv- vagy vizsgatétel-írók esetlegesen választódnak ki vagy önjelöltek. A minisztériumi felügyeletet biztosító tisztségviselők pedig többnyire politikai szempontok szerint választódnak ki, így nem tudják biztosítani a minőségi tanácsadást. Hiányzik ugyanakkor a szakmai önszerveződés is, a Pedagógus Szövetségen (RMPSZ) belül nem létezik például a magyar tanítóknak (esetleg külön a székel földi tanítóknak), a magyar- vagy a történelemtanároknak az egyesülete, amelyeken belül valós szakmai kérdéseket, problémákat lehetne megvitatni és megoldásokat javasolni. Az RMPSZ szakmai működése gyakorlatilag továbbképző tanfolyamok szervezésére, szórványosan iskolai versenyek támogatására szorítkozik.

Így mi lehetne a megoldás?! Más előadásokban (írásokban is lehangzott: a Székel Nemzeti Tanács (SZNT) megújulása is hozhatna változást. Égető szükség volna a **célkitűzéseit és feladatait területenként – gazdasági, kulturális, oktatási stb. szinten – meghatározó, működtetésébe szakembereket is bevonó Székel Nemzeti Tanácsra, s ezen belül pl. folyamatosan működő Oktatási, Kulturális, Gazdasági Tanács-**

ra stb. Túlmagyarázva: az SZNT-nek központilag és minden szinten folyamatosan, tervszerűen működnie kellene, állandó öntudat-erősítő programokkal.

Szükség volna arra, hogy a székely nép hagyományai – pl. az ún. alternatív történelme, származása, megjelenése a Kárpát-medencében, az erdélyi és székely írók – Tamási, Nyíró, Reményik művei is tematizálódjanak a székelyföldi iskolai tananyagban. És mindaz, ami 1989-ig csak az ún. magán- és családi történelemben élt és hagyományozódott. Mert jól tudjuk: az 1989 előtti „hivatalos” történelmek nagyon hangsúlyosan szembementek a magán- és családi történelmekkel. Trianon, a háborúk, a fogság, a kollektívek megalakulása, a kitelepítések, a letartóztatások 1956 ürügyén, az etnikai konfliktusok stb. a nyilvánosságban vagy meg sem jelentek, vagy másképpen jelentek meg, mint a magánszférában. Nálunk a rendszerváltás után sem kezdett az iskolában tanított hivatalos és ún. magántörténelem kiegyenlítődni: ezekről az eseményekről továbbra is többnyire csak a családban, esetleg megemlékezéseken hall a székely fiatal (ha megjelenik ott). Egymással párhuzamos beszédet tapasztal a diák még ma is: nem azt hallja az iskolában, amit iskolán kívül és a családban. Vagy az irodalom területére visszatérve: a rendszerváltásig elfelejtésre ítélt, marginalizált szerzők és egyes kortárs írók alkotásai is fogódzót adnak-adhatnak a XX. század elhallgatott, problematikus pontjainak a megismerésében, megértésében, újraelsajátításában (pl. Visky András: Kitelepítés c. regénye stb.). Ma már a legszigorúbb irodalomkritika is figyelembe veszi, hogy: *„Az 1989 előtt elsikkasztott értékjelentéseket újra lehet tanulni például olyan szerzőktől, mint Wass Albert, aki könyveiben a nemzeti megalapozású éntudat felértékeléséhez vagy a kommunista rendszer démonizálásához szolgáltat esettanulmányokat – ezek lehetősége is sokáig hiányzott a nyilvánosságból.”* Balázs Imre Józseftől idéztem ismét, aki továbbviszi a gondolatot: *„Különböző színvonalú szövegek által történik az „újraelsajátítás”, abban viszont hasonlítanak egymásra, hogy az „esztétikai” megközelítéseken túl valamiért fontosak az olvasók számára: sőt, az utóbbi években a szakma is, az irodalomtudomány is reagálni kezdett ezekre a problémákra, érezve, hogy ezen a területen is ki kell elégíteni az olvasói igényt, magyarázatot kell nyújtani a sikerre, a korábbi marginalizáltságra stb.”* Nem azt állítom, hogy a székely diáknak nem kell Ottlik Gézárt vagy Esterházy Pétert olvasni. Van, akinek el kell olvasnia, és van, aki elolvassa. De állítom azt, hogy mást is kell. Például a XX. századi regénynél Tamási vagy Nyíró valamelyik regényét. Vagy Esterházy-novella helyett/ mellett Tamási-novellát. Vagy az esszéjén középiskolában Tamási Áron esszéit. Mert Tamási esszéi, ahogyan azt a kritika

megállapítja, a két világháború közötti erdélyi történések „jegyzőkönyvei”, és ma bővebb felvilágosítással szolgálnak, mint az akták, a szociológiai kutatások adatsorai és a levéltárakban porosodó periratok. Bennük ismételt, közvetlenül intéz kihívást a közösség identitásához: *Mit jelent erdélyinek lenni Erdélyben? Mit jelent székelnek lenni Székelyföldön?* Azt sem volna érdektelen tudni, hallani, hogy Tamási minden művészi megnyilatkozása „a szó legmagasabb értelmében vett politikai tett” volt a maga idejében, és azt sem, ahogyan kifejti, hogy Erdélyben mennyire szükséges „a magyarság megtartása az irodalom által”. A diák megtapasztalhatná azt a büszkeséget és öntudatot is, amellyel Tamási érvel az erdélyi (és székel) irodalom „értékmagassága” mellett: *„Én azt hiszem, hogy se nem nagyobb, se nem kisebb, mint a pesti irodalomé. A Fekete vőlegények az utóbbi tíz esztendő történelmi regényeinek az élén áll, a Makkai Ady-könyvének odakünn sem cselekedtek irodalompolitikailag nagyobb; a Jézusfaragó ember novellái egészen társtanul nagyognak odakünn, és a Varjú nemzetség is bátran hadat viselhet a körüli írók minden teremtményével”*. És a XX. századi költészetnél a székel földi diáknak találkoznia kellene Remények Sándor, Vass Albert, Tompa László verseivel is. Azzal együtt, hogy szó esne az esztétikai szempontokról, esetleg arról is, hogy léteznek gyengébb verseik is. Mint ahogy még a költő-óriásoknak is vannak gyengébb alkotásaik.

Azt kellene megérteni (és gyakorlatba ültetni): az iskola feladata abban áll – akár történelemtől van szó, akár irodalomról –, hogy kulturális eszközökkel abban segítse őket, hogy saját életvilágukban azokat az álló és mozgóképeket, dallamokat, nyomtatott, képernyőn megjelenített és hangzó mondatokat, amelyek szellemi környezetüket alkotják, értelmezni tudják. Azaz, hogy a fent vázolt módon művelt emberek legyenek. És: a székel fiatalok saját – székel – közösségük műveltségével is rendelkezzenek.

Fontos, hogy a múlt értékeit ne csak őrizgessük, hanem tegyük jelenvalóvá az életünkben, mondotta nemrég egy konferencián dr. Lukácsi Zoltán katolikus pap, a Győri Hittudományi Akadémia rektora. Hozzáteszem: jó lenne, ha minden településen tanítanák a helyi jeles személyiségek, hősök tetteit (is), a szűkebb szülőföld íróit, alkotóit stb. Mert ha az iskola nem járul hozzá mindezekhez, s ha az SZNT évi egy-két rendezvény szervezésével megelégszik, akkor védtelenné válnak a fiatalok.

Tisztelt hallgatóság, tisztelt olvasók! Befejezni nem tudom, csak abba hagyni a témát.

Legfőbb következtetésem és hitvallásomat azonban elmondom: nem lehet csak tétlenül várni, hogy megvalósuljon a székel nép önrendelkezése és Székelyföld autonómiája. Ahhoz, hogy a székel közösség ne a bomlás állapotába kerüljön, folyamatos öntudaterősítő tevékenységre van szükség, hiszen a kommunista diktatúra sok saját múltjára és hagyományaira vonatkozó ismeretet kitörölt a tudatából, s amint
